

Kortfattat referat av och med några avslutande reflexioner över:

Var är Jesus?

Ungas röster om konfirmandundervisning

Av Caroline Klintborg, 2023, Verbum

(Referent: Kristian Lillö, Kh, oktober 2023-10-12)

Inledning

Detta dokument handlar om konfirmander och konfa-ledare. Dokumentet hör naturligt till dokumentet *Fakta, trender och prognoser* (mars 2022) som ligger på Svenska kyrkan Helsingborgs externa webbsida, under Kyrkoherdens ord, Artiklar och föredrag 2022.

Artikeln från mars 2022 innehåller referat av:

- En "riktig begravning. Förändringar i begravningsseden inom Svenska kyrkan 2010-2020
- Dop i förändring. En studie av föräldrars aktiva val och församlingens strategiska doparbete
- Samhällsekonomisk konsekvensanalys av Svenska kyrkans diakonala verksamhet (Ramboll)

Föreliggande dokument är ett kortfattat (och därmed riskabelt i korrekthet) och anspråkslöst, men självklart på g a refererandets villkor subjektivt, referat som jag gjort av Caroline Klintborgs efterlängttade bok om fr a konfirmandernas egna tolkningar i ljuset av kyrkans avsikter och tidigare forskning.

Referatet avgränsas genom att varken internationella jämförelser eller historiska återblickar nämnvärt tas med. När det gäller de teorier som Klintborg använder för att få fram sina resultat och belysa sina slutsatser är jag väldigt pragmatisk. Nutidsanalysen står således i fokus och självklart en inspiration att läsaren själv läser Klintborgs text! Gör det. Här är strukturerna och också samtalspunkterna och i min avslutande Kommentarssektion nedslag i debatten både om frågorna i sig och Klintborgs bok.

Ibland parafraaserar jag Klintborgs text, ofta är det direkt citat utan att så anges. Mina egna tankar inleds alltid med ordet *jag* för att inte ta cred av

Klintborgs fantastiska bok. Boken kunde lika gärna ha hetat *En studie om Svenska kyrkan*, för den sätter fingret på ett dilemma som kyrkan brottas med generellt.

Avslutningsvis listar jag under rubriken Kommentarer några jag-kommentarer och aktuella tanke-kommentarer som är hämtade från andra källor i den nu pågående debatten, t o m idag den 12 oktober 2023.

Kapitel 1 Inledning

Syftet med forskningsprojektet: att genom omfattande intervjuer fördjupa förståelsen av vilken kunskap som ungdomar uppfattar ha fått med sig under konfirmandtiden och hur deras fortsatta engagemang i Gudstjänster ser ut - eftersom gudstjänsten i kyrkoordningen sägs vara *kyrkolivets centrum*.

Forskning visar: Konfirmandtiden är avgörande för fortsatt engagemang i kyrkan, men allt färre konfirmerar sig!

Bokens upplägg:

Andra kapitlet beskriver hur konfirmationen beskrivs i tre officiella texter, som är de formella ramarna som därefter lokalt framtagna handlingsplaner har att haka i.

Tredje kapitlet utgör en forskningsöversikt om ungdomars relation till religion och om Svenska kyrkans konfirmandarbete och gudstjänst.

Fjärde och femte kapitlen presenterar studiens resultat.

Sjätte kapitlet

Sammanfattande analys utifrån några teoretiska perspektiv.

Kapitel 2 Konfirmation och gudstjänst i Svenska kyrkan

Tre officiella texter som ger innehåll och mål: Kyrkoordning för Svenska kyrkan (KO), Kyrkohandbok för Svenska kyrkan samt Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete.

Enligt KO, ska konfirmationen innefattande undervisning och deltagande i församlingens gudstjänstliv. Underförstått utifrån kapitel 17 KO avses därmed huvudgudstjänsten!

Riktlinjerna säger att målet med konfirmandarbetet är att skapa goda förutsättningar för lärande, gemenskap och gudstjänst. Konfirmanderna ska få del av Svenska kyrkans tro och liv genom en förtrogenhet med gudstjänst, andakt och kyrkans år, Vår Fader och andra böner och psalmer. Alla ska få en egen Bibel och psalmbok.

Varför: För att detta är avgörande för mötet mellan konfirmandernas liv och kyrkans levda tro och tradition.

Riktlinjerna talar om ett varierat och regelbundet gudstjänstliv och att konfirmanderna ska vara med i planering och genomförande av församlingens gudstjänster, och att konfirmandgruppen ska fira gudstjänster tillsammans.

Riktlinjerna säger att tro är en praktik – och att konfirmanderna ska ta del av den reflektion över livet och dess grunder som kommer till uttryck i kyrkans trosbekännelser och olika formuleringar av kristen lära. Och att de ska upptäcka och fördjupa sig i sin tro och att undervisa andra om den.

Som Dopundervisning ska undervisningen dessutom utgå från konfirmandernas livsfrågor. Och att lära sig att lägga trons perspektiv på livet, samhället och världen. Detta är en färdighet som hör samman med ett grundläggande kunskapsstoff och erfarenheter av Guds omsorg om oss människor och sin skapelse.

Kunskapens fyra dimensioner är med i Riktlinjerna: fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet.

Därför ska kunskaperna beröra Gud som skapare, Jesus Kristus som frälsare, helig Ande som livgivare, syndens och ondskans realitet, förlåtelsens möjligheter, död och evigt liv, trosbekännelsen, budorden, gylleneregeln, missionsbefallningen, samt dop och nattvard.

Bibelns berättelser om Jesus Kristus anges i Riktlinjerna vara ett viktigt redskap för konfirmanderna när de ska tolka sin egen livsberättelse.

Konfirmanderna ska enligt målen dessutom: få redskap att forma en trygg identitet och utvecklas andligt och känslomässigt, med livsglädje och framtidshopp, relatera kristen tro till andra livsåskådningar samt visa respekt mot människor med annan övertygelse.

Konfirmandtidens *inhåll* understryker att förtroendet med gudstjänst är avgörande för mötet med kyrkans levda tro.

Konfirmandtidens *inhåll* understryker att etiken är till för att uttrycka att varje människa är älskad och accepterad utifrån vad hon är, inte gör.

Konfirmandtidens *inhåll*: Gud som skapare, Jesus Kristus som frälsare, helig Ande som livgivare, syndens och ondskans realitet, förlåtelsens möjligheter, död och evigt liv, trosbekännelsen, budorden, gyllene regeln, missionsbefallningen.

5 mönster från evangeliet:

- Konfirmanderna ska BLI TAGNA PÅ ALLVAR. Lukas 2: 41-52
- FÖRSAMLINGEN SKA GÅ BREDVID. Lukas 24: 13-32
- FÖRSAMLINGEN ÄR EN GRÄNSÖVERSKRIDANDE mötesplats. Joh. 4:7
- ÄLSKA VARANDRA SOM ALTERNATIV TILL ENSAMHET, GÄNG OCH BEGRÄNSADE FAMILJEBAND. Joh. 15: 12
- FOTTVAGNINGEN – övning i att vara i tjänst för varandra genom delande och solidaritet. Joh. 13: 1-17

Kapitel 3 Generation Z, religion, konfirmation och tro

Generation Z = födda 1995-2012 vuxit upp utan väggfasta telefoner, i en globaliserad värld, vana vid internet och sociala medier, i en individualiserad tid, möjlighet och egen förväntan att skapa en egen identitet, deras intressen styr vilka de känner samhörighet med, vill inte låsa in sig i bestämda identiteter. Eller i starka traditioner/institutioner som t ex kyrkan.

Ungdomsbarometern visar att känslor av otrygghet, dåligt självförtroende och ensamhet ökat i åldersgruppen 15-19 år.

Sekulariseringen har kompletterats med en ökande mångkulturell och mångreligiös verklighet.

Religion ses därmed som mer av ett självständigt val. Ungdomarna identifierar sig med flexibla och komplexa nätverk. Endast de som har religion i familjen eller väldigt nära har en förståelse för religiositet.

Föräldrar väljer att inte tala om tro hemma – med motiveringen att tron ska komma inifrån. Ungdomarna blir därmed utlämnade åt sina egna

individuella/alistiska känslor och uppfattningar om religion, och den uppfattas rätt generellt som tråkig, vilket är den "kollektiva" uppfattningen.

En enkät från 2023 (Klintborg och Fransson) bekräftar tidigare gjorda studier att just det som konfirmander efterfrågar inte tillräckligt uppfyllts genom konfirmandtiden: Tal om Gud, Jesus, sakramenten och Bibeln utan i stället talas det mer om ämnen som vänskap, kärlek och meningen med livet. Just att tal om Jesus saknas i undervisningen är markant! (Jfr Studiens titel)

(När det gäller att engagera sig i en rörelse visar andra undersökningar att det är individuella motiv som står bakom det snarare än vilken idé eller vilket innehåll som rörelsen har.)

Samfällt visar undersökningar i Sverige under senaste åren att konfirmandtiden inte hjälper konfirmanderna att socialiseras in i gudstjänstlivet. Det fortsätter framstå som obegripligt, meningslöst och tråkigt. Istället för ord önskar de slappna av en stund, musik och mer om individuell närhet än.

Gudstjänsten som varit den som bär och överför kognitiva innehåll (Josefsson & Wenell) har blivit plats för att sätta ord på sin personliga egna tro.

Kapitel 4 Föreställningar om och ett engagemang i kyrkan

Tankar som ungdomar antas ha som skäl för att inte intressera sig:

- Ingen tror på det här med kristendom
- Tro är läskigt och tråkigt (tv och filmpåverkan) med bara äldre.
- Sektlikt
- Inget stöd hemifrån att uppskatta kyrkan
- Menar att det är konflikt tro – vetenskap. Stöds ev av skolans religionsundervisning.

Det går inte att se ett samband mellan om man tidigare har varit engagerad i kyrkan, t ex i barnverksamhet, och valet att vilja vara med i konfirmandundervisning. Tankarna ovan är starkare än tidigare positiva erfarenheter av kyrkan, kort sagt. Support av föräldrar kan bryta genom – men kompisarna är viktigast för beslutet!

Kapitel 5 Glädje, självkänedom och gudstjänstens (icke-)betydelse

Genomgående i intervjumaterialet: Gud uppfattas närmare, enklarare att förstå än Jesusgestalten. Dessutom: "Gud är vad Gud är för dig" – alltså en öppnare form, behöver inte ha samma bild. – Gud, ja, men var är Jesus? Därför uppfattas också Ungdomsmässan som mycket bättre än huvudgudstjänsten. I Ungdomsmässan finns gemenskapen – och den "tror" ungdomar på. Där kan jag vara den jag är.

Kapitel 6 Ungdomarnas möte med kyrkan

Tar hjälp av Gert Biesta som talar om tre aspekter av god utbildning:

- Socialisation: att bli en del av specifika och sociala kulturella och politiska ordningar, t ex normer, värderingar och sätt att göra och vara.
Resultat:
 1. Ungdomar säger att de socialiserats in i en gemenskap av lek och glädje men inte in i Svenska kyrkans gudstjänstliv och övriga verksamhet
 2. Ungdomarna socialiseras in i en kyrka där det uppfattas som upp till var och en att själv definiera sin tro. Ingen socialisering in i en viss tro eller bekännelse, snarare in i samhällets normer och förhållningssätt. Kyrkan gör dem (endast) till goda samhällsmedborgare inte till Jesu lärjungar, med kristen etik och tro.

Analys: Individualiseringen innebär att ungdomarna har och är hänvisade till ett " eget " språk – och om de inte får tillgång till ett språk som bidrar till deras meningsskapande i den pluralitet av mångfald av religiösa och kulturella uttryck som de varje dag lever i och möter kan de inte tala om sina erfarenheter (eller göra erfarenheter). Kyrkan bidrar därmed inte till ett språkbruk som förenar tro och liv!

Förtrogenheten (Riktlinjerna) med det angivna innehållet:

Gud som skapare, Jesus Kristus som frälsare, helig Ande som livgivare, syndens och ondskans realitet, förlåtelsens möjligheter, död och evigt liv, trosbekännelsen, budorden, gyllene regeln, missionsbefallningen,

uppstår inte då det istället blir en delad praktik, nämligen endast genom upplevd gemenskap och kamratskap (i den egna lilla gruppen).

- Subjektivering, processen att bli ett subjekt i sin egen rätt och inte enbart ett objekt för någon annans önskemål eller vägval. Här framträder konfirmandundervisningen som framgångsrik, känslan av att växa som människa är stark, upplevelsen av jämlikhet i förhållande till ledarna är stark, känslan att tas i anspråk är stark. Ett sammanhang utan krav på prestation.
Slutsats: Kyrkan har här en särskilt tydlig roll i *tillblivelsen av unika individer*.
- Kvalificering, att utrusta med kunskap, kompetens och förståelse, inställning och benägenhet att göra något, här ”för ett fortsatt liv som kristen och vara en del av församlingen.”

Resultat: svag kvalificering, det de lärt sig uttrycks inte på ett sätt som återspeglar det som återfinns i kristen tro och tradition. Även om vissa nämner enstaka bibliska berättelser svarar ingen på hur de berättelserna kan vara av betydelse för deras egna liv, eller vem Jesus var och är. Jesus är ingen central gestalt för dem. Eventuellt historisk men inte reell och viktig nu. Istället har de lärt sig generella etiska frågor och svar. Ungdomarna fortsätter att brottas med tro – vetande, inte tillräckliga redskap för att få ihop tro och liv – kognitiv dissonans kvarstår.

Eftersom ungdomarna vittnar om att konfirmandtiden har präglats av ett större fokus på samspel och lek än på undervisning övergår studien till att se på ledarrollen, som vuxen, troende, lärare och förebild.

Slutsats: Ledarna upplevs mer som relationsorienterade än undervisande – vilket motsvaras av vad ledarna säger i intervjuerna utgör deras ambition. Det finns en risk att man inte tar hänsyn till den längtan som också tidigare studier har gett uttryck för (Bromander, Klintborg & Fransson, Willander). Det har svängt från auktoritära ledaren till trivselledaren (Country club style). Delaktigheten i gruppen upplevs som hög liksom påverkansmöjligheten – men inte i huvudgudstjänsten som förblir fjärran och främmande: de förblir de andras. Ungdomsarbetet blir isolerat och därmed delaktigheten kringskuren.

Kapitel 7 Ungdomarna, kyrkan och framtiden?

Slutsats av studien är således att undervisningen inte tycks kunna bidra till en förståelse för bibeltexternas relevans i vår tid eller ett språk för att tala om tro.

Ungdomarna upplever dessutom endast en begränsad men stark socialisering och en stark subjektivering men inte i kombination med en kvalificering.

Slutsats av det på punkt efter punkt nedslående resultatet: Men kanske är Riktlinjernas (2020) uttryckta mål alltför högt ställda givet rådande förutsättningar. Och kanske förväntas målen bli infriade under en alltför kort tid. Att socialiseras in i ett helt nytt sammanhang och att subjektiveras tar tid och kvalificering, möjligheten att utveckla ett nytt språkbruk likaså.

- För ungdomarna har ju inga tidigare kontakter med kyrkan. (därför bristande socialisering)
- För de har inga förkunskaper att hänga upp kunskapen på. (därför bristande kvalificering)

Orsak: Steget från att få vara den man är till talet om Jesu betydelse uppfattas för stort. Är för stort.

Men kan den bristande kvalificeringen också bero på att det kristna språkbruket med vilket ledarna förmedlar bibelberättelserna om Jesus inte är ett i dem själva förankrat språkbruk?

Anställda behöver därför ett livslångt lärande, teologiskt och pedagogiskt, ett mod att berätta om den betydelse tron haft för det egna livet, och hur man ser sig själv i "den stora berättelsen och Guds frälsningshistoriska handlande." Jfr: Amos Comenius som menar att undervisning måste vara motiverande och praktisk för att upplevas som meningsfull.

Tillgången till ett religiöst språk är en demokratiskt angelägen fråga!

Kommentarer (av sporadisk karaktär)

Jag menar att vi lever i en tid då kyrkan ofta, men på olika sätt och med olika begrepp, understryker betydelsen av att kyrkan måste vara relevant – ha något att säga för dagens människor, och uttrycka det på ett sätt så att relevansen tydliggörs. Klintborgs studie återkommer vid ett flertal tillfällen till detta. Ungdomarna sägs inte uppleva undervisningen som relevant – alltså ha något med deras liv att göra. Berör dem inte. Hamnar vid sidan av de självklart viktiga, intressanta, riktiga och kommunicerbara områdena.

Behöver kyrkan inte vara relevant då? Så rakt kan ju den spontana reaktionen när relevansen tas upp för diskussion formuleras. Som motfråga skulle jag

vilja fråga om vi varje gång vi kräver att det vi hör och läser ska vara relevant är just relevanta. M a o är vår förförståelse, våra förkunskaper, våra tolkningsramar och grundläggande övertygelser och åsikter, livsval och kompasser alltid av den kvaliteten och burna av det anspråket att vi med hjälp av dem kan bedöma om det nya vi möter är bra. Sällan ifrågasätter vi relevansen av relevansterminologin och kriteriefrågan bakom den, samt de djupare antropologiska och sociologiska grunderna relevansbegreppet är sammanbyggt med, och vad det motiverar.

Jag håller med Klintborg om att konfirmanderna och konfirmandernas ledare i Svenska kyrkan är helt fantastiska. (Det jag mest saknar i min nuvarande arbetssituation är just att vara med i konfirmandarbetet.)

Jag menar nog i än högre utsträckning än Klintborg att Riktlinjernas uttryckta mål är alltför högt ställda givet rådande förutsättningar och vad kristen tro, för att uttrycka det prosaiskt, enkelt kan leverera. Och med förutsättningar menar jag då inte att förkunskaperna om kristen tro och tradition och bekännelse är lägre än förr. Jag menar att målen i Riktlinjerna i sig själva är för teologiskt komplexa. Som de nu är formulerade förutsätter de ett flertal läromässigt faktiskt *överkursaktiga*, och i viss mån överspelade och egentligen ouppnåeliga mål och krav. Den trosvisshet om Gudsmysteriets skatter och den integrerade trons livshållning (Jeffner) som här målas upp kan helt enkelt inte infrias, och är därför oftast en belastning då det blir ett orimlighetens skimmer över hela konfirmandundervisningen, och kyrkans självbild framstår som i avsaknad av trovärdighet. Målen är kort sagt, för att anknyta till samtida diskurs, irrelevanta. Och kanske pressar Riktlinjerna gudstjänsten onödigt formellt in i undervisningens ram.

Jag menar att en människa berörs av berättelsen om Jesus utan att på förhand medvetet stå i en kristen tradition. Berättelsen i sig ger det religiöst nödvändiga språket, väcker löftet till liv och visar på dess uppfyllelse. *Bibeln är sin egen uttolkare* (som Luther sade och som byggde upp den evangeliskt lutherska kyrkan). Konfirmanden lever mitt i verkligheten, och är därmed redan från början i Guds berättelse.

Under Debatt i Kyrkans tidning, nr 40/2023 reflekterar debattören Carl Sjövärd Birger under rubriken *Gudstjänst är Kristi kropp i funktion – inte en upplevelse* kring det material från Karlstad stift som också Klintborgs studie *Var är Jesus?* anknyter till. Artikeln är läsvärd för den som vill få hjälp att se hur bred bilden är, för att navigera i sina egna vatten för att upptäcka sina egna preferenser - men riskerar att leda till att problembilden blir förenklad, och ytterst till att

Jesus som frälsare blir exkluderande. Artikeln är en kontrast till sådana uppfattningar och forskningsresultat som bl a Klintborg framfört genom åren. I samma nummer av Kyrkans tidning nr 40/2023 tar också Anders Hedman upp studien *Var är Jesus?* Hedman är mer positivt inställd i de basala utgångspunkterna men problematiserar studiens frågeställande (kategoriseringarna) och därmed också resultatet genom bl a reflektionen att konfirmanderna också får en "erfarenhet av evangelium" genom t ex gemenskap och glädje. Hedman menar att studien "diskvalificerar ungas erfarenheter av tro" då en "personlig tro på Gud inte tycks vara lika duglig som en överlåtelse till Jesus som frälsare." Klintborg besvarar på punkt efter punkt i Kyrkans tidning nr 41/2023 Hedmans kritik – men värdesätter ånyo enligt mig utan att motivera det den tanke som återfinns i studien, nämligen att det i sig är viktigt att unga människor får tillgång till och kan hantera ett religiöst språk: "oaktat den tro ungdomarna landar i, så är tillgången till ett religiöst språk, en angelägen fråga i vår tid."

Carl Sjövärd Birger uppmärksammar i sin ovan nämnda debattartikel sambanden mellan *Var är Jesus?* och Klintborgs tidigare artikel i Svensk Kyrkotidning, nr 11/2022, med rubriken *Finns det faktorer av betydelse för en gudstjänst som inbjuder till delaktighet?* Artikeln sammanfattar rapporten *Gudstjänstupplevelser. En forskningsöversikt* som hon har skrivit på uppdrag av Kyrkomötet. Klintborg visar i den genom ett empiriskt material att framgångsfaktorer för positiva gudstjänstupplevelser är att:

- Deltagarna känner trygghet och att de är sedda.
- Det finns en plats för öppna liturgiska moment.
- Deltagarna får plats som individer i en samtidigt kollektiv gemenskap.

Några axplock att reflektera vidare kring ur Klintborgs artikel *Finns det faktorer av betydelse för en gudstjänst som inbjuder till delaktighet?*

- Varför, trots alla fakta fortsätta säga att huvudgudstjänsten har en oerhörd betydelse och är centrum i stället för att sätta de kyrkliga handlingarna som är livstolkande i första rummet.
- Insikten om att huvudgudstjänsten av så många ses som trist är ett stort problem i Svenska kyrkan.
- Det personliga är överlägset det teologiska utläggandet och ett sätt att höja kvaliteten i gudstjänster.
- Tystnad och ett kravlöst rum beskrivs som efterlängtat.
- Delaktighetens aktivism ifrågasätts av empiriska studier.

- Generationsöverskridande verksamheter och gudstjänster med ett generationsöverskridande tilltal är uppskattade. (Se Fanny Hillman nedan)
- Symbolernas och materialitetens betydelse (ljusständning, rörelse, görande utifrån självbestämmande o s v).
- Plats för tro och tvivel och i dialog med varandra, inte om varandra.

Avslutningsvis:

Fanny Hillman lyfter ett något annorlunda perspektiv som just därför på ett bra sätt belyser vidden av den mångfacetterade frågan om vilken roll (huvud)gudstjänsten kan ha som generationsöverskridande. Hillman menar att hon "gärna deltar i en barn gudstjänst om det betyder att föräldrarna tas på lika stort allvar som barnen. När gudstjänsten i allt väsentligt blir för barnanpassad och rörig på bekostnad av ett vuxet, intelligent tilltal känner jag mig exkluderad från själva den formen av gemenskap som för en gångs skull samlar andra i min ålder till bön." (Kyrkans tidning, nr 40/2023, Opinion, *Gästledare. Låt barnen komma, men även vuxna*)

Kristian Lillö